

ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ МАҲСУЛОТЛАРИНИ ЭКСПОРТ ҚИЛИШДА GLOBAL G.A.P СТАНДАРТИНИНГ РОЛИ

А. М. Назаров

Тошкент давлат аграр университети

Ф. Х. Асилова

Тошкент давлат аграр университети

АННОТАЦИЯ

Экспортчиларнинг халқаро бозорларда эгаллаган позицияси мустахкамлиги уларнинг ишлаб чиқарган маҳсулотлари рақобатбардошлиги ҳамда рақобатлаша олиш имкониятлари билан ўлчанади. Бугунги кунда жаҳон озиқ-овқат бозорларига ўз маҳсулотларини экспорт қилувчи товар ишлаб чиқарувчилар олдида турган энг мухим вазифалардан бири - бу маҳсулотларнинг рақобатбардошлик даражасини баҳолай олиш ва туғри аниқлашдир.

Калит сўзлар: “Ўзстандарт” агентлиги ва “Ўзбекизоқиқовқатхолдинг” ХК, “Global GAP”, “Halal” ва “Organic” сифат стнадартларини жорий этишни жадаллаштириш борасида бир қатор вазифалар юклатилган

THE ROLE OF THE GLOBAL G.A.P STANDARD IN THE EXPORT OF AGRICULTURAL PRODUCTS

A. M. Nazarov

Tashkent State Agrarian University

F. X. Asilova

Tashkent State Agrarian University

ABSTRACT

The strength of the position of exporters in international markets is measured by the competitiveness and competitiveness of their products. One of the most important tasks facing commodity producers today, who export their products to world food markets, is to assess and accurately determine the level of competitiveness of products.

Keywords: Uzstandard Agency and Uzbekiston Holding FE, Global GAP, Halal and Organic set a number of tasks to accelerate the implementation of quality standards

КИРИШ

Ўзбекистон Республикаси фақат ўзи етиштираётган пахта толаси билан эмас, балки бутун дунё халқлари яхши кўриб истеъмол қиладиган мевалари, узумлари, сабзавот ва полиз маҳсулотлари билан машҳур бўлиб, уларнинг кўпгина турлари ва навлари бошқа мамлакатларда учраймадиган хаммани ўзига тортадиган таъми ва хушхўрлиги билан алоҳида ажралиб туради.

Ўзбекистонда етиштирилаётган мевасабзавот маҳсулотлари иқлим шароитининг жуда қулайлиги туфайли мана шундай ноёб бўлганлиги учун ҳам жаҳон қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари бозорида юқори даражада рақобатбардошдир.

Бугунги кунда Ўзбекистон қишлоқ хўжалик маҳсулотларининг ўта қимматли навларини етиштириш ва қайта ишлаш, уларни экспорт қилиш соҳасида катта салоҳиятга эга. Аграр секторда экспортга мўлжалланган маҳсулот ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш ва уни қайта ишлайдиган саноатни етакчи ўринга кўтариш қишлоқ хўжалигида барқарор иқтисодий ўсишни таъминлайди. Ушбу вазифани ҳал қилиш, мамлакатимиз Президенти Ш.М.Мирзиёев бир неча бор таъкидлаганидек, қишлоқ хўжалиги маҳсулотининг сифатини ҳамда уни қайта ишлайдиган корхоналарнинг самарадорлигини оширишни, ички ва ташқи сотиш бозорларини янада кенгайтиришни талаб қилмоқда.

МЕТОДОЛОГИЯ

Айни вақтда қишлоқ хўжалик маҳсулотларининг экспорт салоҳиятини ҳамда уни етиштирувчи ва ишлаб чиқарувчилари фаолиятининг самарадорлигини ошириш биринчи навбатда қишлоқ ва сув хўжалигининг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда халқаро стандартларни қўлланилишини амалга ошириш заруриятини келтириб чиқармоқда. Шунинг учун ҳам аграр соҳада фаолият олиб бораётган қишлоқ хўжалик маҳсулотларини етиштирувчи ва ишлаб чиқариш корхоналарида халқаро стандартларни жорий этиш усулларини яратиш зарур. Аграр соҳани ривожлантириш, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сифатини ошириш уларни халқаро рақобатбардошлигини таъминлашда жаҳонда қишлоқ хўжалиги

маҳсулотларини ишлаб чиқариш ва қайта ишлашда сифатни таъминлашга йўналтирилган стандартларни ўрганиш ва таҳлил қилиш ҳамда қишлоқ хўжалик маҳсулотлари сифати ва хавфсизлигини таъминлаш бўйича жаҳонда юқори

кўрсаткичларга эга халқаро Global G.A.P. стандартини Ўзбекистонда жорий этиш ҳозирда бажарилиши керак бўлган ишлардан биридир. Ўзбекистонда етиштирилаётган қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари сифати ва хавфсизлигини таъминлашда халқаро Global G.A.P стандартини жорий этишнинг ўрни ва аҳамияти жуда муҳим омиллардан биридир.

Global G.A.P стандартини пайдо бўлиши XX - аср охирларига келиб европада қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари сифати ва хавфсизлигини таъминлашда долзарб муаммолар юзага кела бошлади.

Қишлоқ хўжалик маҳсулотларини экспорт қилувчи корхоналарда ўз бизнесида озиқ-овқат хавфсизлигига билан боғлиқ таҳдидларни минимум даражага тушириш учун, савдо тармоқларида қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари хавфсизлиги бўйича янги стандарт ишлаб чиқиш зарурати пайдо бўлди. Шу тариқа юзага келган стандарт EurepGAP: (Euro-Retailer Produce Working Group) – озиқ-овқат маҳсулотлари чакана савдоси масалалари бўйича европа ишчи гуруҳи ва GAP (Good Agricultural Practice) - Қишлоқ хўжалигини яхшилаш амалиёти номини олди.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

GLOBAL G.A.P.
The Global Partnership for Good Agricultural Practice

Global GAP – бу қишлоқ хўжалик маҳсулотларини ишлаб чиқариш учун биринчи даражали стандарт бўлиб, қишлоқ хўжалик экинларини экиш вақтидан то маҳсулотларни йиғиб олишгача бўлган, агар чорвачиликда бўлса ишлаб чиқаришга киришиш вақтидан оралиқ маҳсулот ҳолатига келгунча (боқиш ва

сўйиш) бўлган даврда барча ишлаб чиқариш жараёнларини қамраб олган меъёрий ҳужжатдир. Global GAP стандарти EUREPGAP (бутун жаҳон бўйича қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқариш жараёнларига стандартлар, сертификатлаштиришга талабларни ўрнатувчи хусусий идора) томонидан чоп этилади. Ҳозирги кунда дунёнинг 124 та мамлакатадаги 180000 мингдан ортиқ ишлаб чиқарувчилар мазкур сертификат бўйича сертификатланган.

Ушбу стандартнинг асосий мақсади қишлоқ хўжалик маҳсулотларини етиштириш жараёнининг барча жабҳаларини кузатиш орқали уларни етиштириш даврида сифатига салбий таъсир этувчи омиллар ва хавф-хатарлар даражасини минималлаштиришдан иборатдир. XX аср ўрталарида ишлаб чиқилган НАССР (Hazard Analysis and Critical Control Point — критик назорат нуқталари ва хавф хатарлар таҳлили) тизимидан фойдаланган ҳолда Global GAP стандарти озиқ-овқат маҳсулоти сифати ва хавфсизлигини ошириш мақсадида қўлланма сифатида яратилди. Унинг асосига қуйидаги тамойиллар киритилган:

- хавф-хатарлар (хавфли омиллар) таҳлилини ўтказиш. Жараён таркибидаги

операциялар рўйхатини тайёрлаш, қўлланиладиган назорат усулларини баён этиш, аҳамиятга эга бўлган хавф-хатарларни юзага келиши мумкин бўлган босқичларни аниқлаш лозим. Хом-ашёни олишдан бошлаб то якуний маҳсулотгача бўлган барча босқич жараёнларини тўлиқ акс эттирувчи ишлаб чиқариш жараёнларининг блоксхемаси тузилади. Схема тузилганидан сўнг, ҳар бир босқичда юзага келиши мумкин бўлган барча мавжуд хавфли омиллар идентификацияланади яъни бунда аҳамиятга эга хавфларни аниқлаш учун хавф-хатарлар даражаси аниқланади ва уларни назорат қилиш учун зарурий чора-тадбирлар баён этилади. Бу хавф-хатарларни таҳлил қилиш НАССР тизимида асосий босқичи бўлиб ҳисобланади.

- критик назорат нуқталарини (КНН) ўрнатиш. Хавфли омиллар таъсири эҳтимоллигини минимумга келтириш ёки қайтарилмаслиги учун назорат қилиниши

зарур бўлган жараён босқичлари ва операциянинг критик нуқтаси аниқланади.

- параметрларнинг юқори қийматлари (критик чегаралари)ни ўрнатиш. Ҳар бир аниқланган КНН бўйича назорат чора-тадбирлари қўлланилади .

- КНН назорат қилиш учун мониторинг тизимини ишлаб чиқиш. КНН назорат

қилиш процедурасини, кузатиш ва ўлчашларнинг даврийлик тизимини, яъни ўрнатилган чегаралар доирасида КНН ҳолатини тасдиқлаш мақсадида аниқлаш лозим. Режалаштирилган синовлар ёки ўлчашлар ёрдамида критик назорат нуқталарини назорат қилиш имконини берувчи мониторинг тизими яратилади.

- назоратдаги КНН у ёки бу чегарадан чиқишлари тўғрисидаги мониторинг натижаларига мувофиқ қўлланиладиган тўғриловчи амалларни аниқлаш.

Ушбу тамайилга мувофиқ тўғриловчи амалларни қўллаш тартибини ишлаб чиқиш ва уни қўллаш учун жавобгарларни қайд этиш зарур.

- HACCP тизими ҳаққоний ишлашни тасдиқловчи верификатлаш (текшириш) процедурасини ишлаб чиқиш. Тўғриловчи амаллар ва технологик операцияларни ҳужжатлаштириш ва юритиш учун жавобгарларни тайинлаш лозим. Бундан ташқари HACCP тизимининг самарадорлигини тасдиқлаш имкониятини берувчи текшириш процедурасини ишлаб чиқиш керак.

Ушбу тамайилларга тааллуқли барча процедуралар ва ёзувларни тасдиқлаш ва уларни қўллаш. Параметрларнинг юқори қийматидан ихтиёрий оғишлар бўйича ҳаққоний тўғриловчи амалларни қўллаш тўғрисидаги ва HACCP тизимининг ишлаши назорат остидалиги тўғрисидаги ёзувларни юритиш. Бундай ҳужжатли расмийлаштириш хавфсиз маҳсулот ишлаб чиқаришни далолатлаш бўлиб ҳисобланади.

Global GAP стандартини жорий қилиш қуйидаги босқичларидан иборат:

- маҳсулот етиштирувчи хўжаликнинг ҳолати таҳлили. GlobalGAP талабларига мувофиқликка дастлабки аудит ўтказиш.

- Global GAP стандарти талабларига мувофиқ дастлабки аудитни ўтказиш.

- хўжалик ишчиларини Global GAP талаблари билан таништириш учун – таништирув/ўқув семинарини ўтказиш. Global GAPни жорий қилиш бўйича дастурлар ишлаб чиқиш.

- стандарт талабларига мувофиқ зарур ҳужжатлар тизимини жорий қилиш.

- етиштириш жараёнида юз бериши мумкин бўлган хавфни ҳамда уларни юзага келишини олдини олувчи (гигиеник, экологик, кимёвий, биологик, физикавий ва х.к) усулларни аниқлаш ва баҳолаш.

- етиштиришнинг барча жабҳаларидаги зарур агротехник тадбирлар босқичларини рўйхатга олиш тизимларини жорий қилиш.

- фермер хўжалик худудида Global GAP талабларига мувофиқ сифат тизимини жорий қилиш ишларини ташкиллаштиришда маслаҳат хизматларини кўрсатиш.

- Global GAP талабларига мувофиқ меҳнатни муҳофаза қилиш қоидалари, экологик хавфсизлик ва ишлаб чиқаришда санитария меъёр қоидаларини жорий қилишда маслаҳатлар бериш.

- идентификаштираш ва кузатиш тизимини ишлаб чиқиш, маҳсулотга берилган баҳо бўйича процедураларни жорий қилиш.

- Global GAP талабларига мувофиқ ички аудит ўтказиш.

- Global GAP бўйича Сертификатлаштириш идорасига ариза бериш, мустақил сертификатлаштириш идораси томонидан сертификатлаштириш аудити ўтказиш даврида маслаҳат кўрсатиш.

Барча босқичларда ходимлар ўқитилади. Маҳсулот сифати ва хавфсизлигини назорат қилишнинг муқаддам қабул қилинган тизими етарли даражада самара бермаганлиги сабабли тайёр маҳсулотга эмас балки, маҳсулот етиштириш технологиясини сертификатлаштиришнинг тан олинган янги Global GAP сертификатлаштириш тизими ишлаб чиқилди. Бу тизим маҳсулотларда зарарли кимёвий моддалар йиғилиши ҳамда уларни микробиологик ва механик ифлосланишдан ҳимоялаш шароитларини яратади.

Global GAP сертификати - аниқ бир қишлоқ хўжалик маҳсулотини етиштириш даврида сифат ва хавфсизлик бўйича ўрнатилган барча талаб ва тавсияларни тўлиқ бажарилганлиги кафолати ҳисобланади.

Global GAP сертификатлаштириш жараёнида қишлоқ хўжалик маҳсулотини етиштириш давридаги барча агротехнологиялар устидан тўлиқ текширишни назарда тутилади. Маҳсулотни етиштириш агротехнологиясига қуйидагилар киради:

- тупрок;
- уруғ/кўчатларга оид материаллар;
- ўғитлаш тизими;
- суғориш;
- ўсимликларни ҳимоя қилишни интеграллашган тизими;
- ҳосилни йиғиштириш;
- йиғим-теримдан кейинги ишни якунлаш;
- маҳсулотни сақлаш;
- ходимларни малакаси;
- меҳнат гигиенаси ва техника хавфсизлиги;
- техника ҳолати;
- маҳсулотни кузатиш;
- атроф муҳитни муҳофазалаш.

Халқаро амалиёт тажрибаси Global GAP сертификатлаштириш тизимига ўтишни афзалликларини тасдиқлаб, озиқ-овқат хавфсизлигининг ишончли даражада ошгани ҳамда маҳсулот сохталаштирилиши хавфи пасайишини кўрсатди, шунингдек мувофиқликни тасдиқлаш жараёнига йўналтирилган сарф харажатларнинг камайиши таъминланади.

Ушбу тизим халқаро ҳамжамиятда сифатни таъминловчи ягона умумлашган

тизимни киритишга, маҳсулотнинг бутун ҳаракатланиш йўлини қамраб олишни таъминлашга, кўп марта такрорланувчи сифат аудитини олдини олишга, сохталаштириш имкониятини йўқ қилишга ва истеъмолчиларнинг ўсиб борувчи талабларини қондириш даражасини оширишга ёрдам беради. Дунё бўйича Global GAP стандартини жорий қилиш орқали сертификат олган ташкилотлар сони йил сайин ўсиб бормоқда.

Бугунги кунда қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари сифати ва хавфсизлигига етиштириш давридаги турли хил салбий омилларни таъсир кўрсатишини ҳисобга олган ҳолда дунёнинг 100 дан ортиқ давлатларида Global GAP стандарти қўлланиб келинмоқда. Ушбу давлатларнинг аксариятида мазкур стандартни жорий қилиш бўйича миллий техник ишчи гуруҳ тузилиб, Global GAP асосидаги миллий стандартлар қабул қилинган. Масалан, Chile GAP –

Чили миллий стандарти, AMAGAP – Австралия миллий стандарти, QS-GAP – Германия миллий стандарти, New Zealand - Янги Зеландия миллий стандарти, JGAP - Япония миллий стандарти, China GAP – Хтой миллий стандарти ва бошқалар.

ХУЛОСА

Ҳозирги пайтда республикамизда қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш даврида агротехник тадбирларнинг сифати ва хавфсизлигини таъминловчи халқаро даражада тан олинган ёки уйғунлаштирилган меъёрий хужжатлар мавжуд эмас.

Бу ҳолат халқаро (Европа) бозорларда истеъмолчилар томонидан Global GAP сертификати талаб этилаётган даврда, ушбу стандарт республикамиз фермер хўжаликларининг эътиборидан четда қолиши қишлоқ хўжалик маҳсулотларимизни халқаро бозорларда ўз ўрнига эга бўлишда тўсиқларни юзага келтириши мумкин.

Ҳозирги вақтда Юртимизда етиштирилаётган қишлоқ хўжалик маҳсулотлари экспорти, сифати ва рақобатбардошлигини ошириш, шунингдек савдодаги техник тўсиқларни бартараф этиш муҳим масалалардан бири ҳисобланади.

Ўзбекистонда Global GAP стандартини жорий қилиш ва уни асосида маҳсулотларни сертификатлаш жараёнлари ва экспорт қилинаётган қишлоқ хўжалиги маҳсулотининг сифатини халқаро талабларга мувофиқ самарали назорат қилиш масалаларини ҳал этишда бир қатор қийинчиликлар мавжуд. Масалан, халқаро талабларга жавоб берадиган синов марказлари ва лабораториялар етишмаслиги, Global GAP стандарти бўйича сертификатлаштириш идорасини йўқлиги ва малакали мутахассисларни етишмаслиги ва бошқалар.

Демак, республикамиз қишлоқ хўжалигида етиштирилаётган маҳсулотларининг халқаро бозорларида мустаҳкам ўрин эгаллаши учун қишлоқ хўжалик маҳсулоти етиштирувчиларнинг Global GAP тизими бўйича сертификатлаштирилиши мақсадга мувофиқ.

REFERENCES

1. Ўзбекистон республикаси Вазирлар маҳкамасининг 2019 йил 14 мартдаги “Ўзстандарт агентлиги ҳузуридаги стандартлаштириш, сертификатлаш ва техник жиҳатдан тартибга солиш илмий-тадқиқот институти фаолиятини

ташқил этиш тўғрисидаги”ги 220-сонли қарори (1-4 илова)

2. Абдувалиев А.А., “Метрология, стандартлаштириш ва сертификатлаштириш” Дарслик “Шарқ” 2018. 607-Б.

3. Парпиев М.П., Назаров А.М. “Стандартлаштириш асослари”. Ўқув қўлланма. –Тошкент: ТДАУ, 2020. 78 б.

4. Буриев Х., Жураев Р., Алимов О. Мева-сабзавотларни саклаш ва уларга дастлабки ишлов бериш. Т.: «Мехнат», 2002.

5. Орипов Р.О. ва бош. Кишлоқ хужалиги маҳсулотларини саклаш ва қайта ишлаш технологияси. Т.: «Мехнат», 1991.